

VIDI DECANUS

prof. zw. dr hab.

Bożena Matyjas

PRODZIEKAN
ds. Nauki
Bożena Matyjas
prof. dr hab. Katarzyna Krasoń

21.03.2017

Recenzja pracy doktorskiej mgr Jacka Copika nt. „Ochrona dziecka przed przemocą na terenie miasta Ruda Śląska” napisanej pod kierunkiem naukowym

prof. dr hab. Anny Nowak

Uwagi ogólne

Przemocą, jej ustaleniami definicyjnymi, etiologią, rodzajami i formami, a także skalą tego zjawiska zajmuje się wiele dyscyplin naukowych. Wśród nich można wymienić prawo, psychologię, socjologię, a także pedagogikę. Sposób postrzegania przemocy jest nierozzerwalnie związany z procesem przeobrażeń społecznych, kulturalnych, demokratycznych, które wiążą się bezpośrednio z prawami człowieka, w tym prawem do nietykalności osobistej. Przemoc utożsamiana jest często w literaturze przedmiotu zamiennie z terminem agresja, chociaż psychologowie wskazują na odmienne definiowanie obydwu pojęć. Irena Pospiszyl zakłada, iż celem agresji jest zaszkodzenie ofierze, natomiast celem przemocy jest wywarcie pewnego rodzaju wpływu. Podkreśla także, że przemocą jest każdy akt godzący w osobistą wolność jednostki, emanowanie jej do zachowań niezgodnych z jej własną wolą.

W każdej z wymienionych dyscyplin naukowych stosowane jest inne podejście przy definiowaniu przemocy, w zależności od przedmiotu zainteresowań tychże oraz aspektów w jakich przemoc jest rozpatrywana. Bliskie jest mi podejście pedagogiczne, które uwzględniając dorobek wielu dyscyplin naukowych, tworzy komplementarną definicję przemocy. Pedagogika formułuje także propozycje/działania zapobiegające przemocy – chodzi o szeroką profilaktykę antyprzemocową w odniesieniu do wielu obszarów funkcjonowania człowieka w wymiarze indywidualnym.

Specyficzną formę przemocy, która skupia na sobie uwagę pedagogów, jest przemoc w rodzinie, określana także w literaturze przedmiotu, jako przemoc domowa. Może ona dotyczyć

dorosłych, starszych członków rodziny, lecz także małoletnie dzieci. W tym ostatnim przypadku jest to zjawisko bardzo bolesne dla dziecka, krzywdzące go. Przemoc wobec dziecka w rodzinie jest zjawiskiem mało zbadanym, ze względu na ograniczone możliwości dotarcia do danych zawartych w dokumentach instytucji wyspecjalizowanych w niesieniu pomocy rodzinom i dzieciom w sytuacji przemocy domowej. Należy także wymienić trudności badacza związane z dotarciem do osób skrzywdzonych z „trudnymi dla nich” pytaniami. Jest to bowiem bardzo drażliwy społecznie temat, osoby pokrzywdzone, zwłaszcza dzieci nie chcą na ten temat rozmawiać, „wypychają” z pamięci swoje bolesne doświadczenia przemocowe, tym boleśniejsze, iż dotyczą osób im najbliższych, tj. matki lub ojca. Dlatego też często ukrywają problem przemocy w rodzinie, jego źródła, formy oraz częstotliwość jej występowania.

Pedagodzy podkreślają, że aby pomóc dziecku, które jest ofiarą przemocy domowej należy pomóc rodzinie, całemu systemowi rodzinnemu, gdyż dzieci są jedynie jego częścią. Pomoc rodzinie i dziecku powinna się opierać na dobrej, tj. rzetelnej i kompleksowej diagnozie sytuacji dziecka krzywdzonego przemocą, powinna być podstawą dobrego opisu/charakterystyki sytuacji, w jakiej się rodzina znalazła, by można było zaprojektować działania pomocowe: interwencyjne, profilaktyczne, kompensacyjne, wychowawczo-socjalizacyjne, socjalne, terapeutyczne i inne, tj. takie, które będą w danej chwili najbardziej wskazane dla dziecka i jego dobra. Bardzo ważne miejsce w działaniach pomocowych, interwencyjnych w przypadku przemocy w rodzinie wobec dziecka zajmuje zagadnienie ochrony dziecka przed tym negatywnym zjawiskiem. Ochrona dziecka przed przemocą w rodzinie może mieć charakter systemowy, instytucjonalny lub poprzez działalność różnego typu organizacji pozarządowych. Tylko kompleksowa pomoc dziecku i rodzinie z problemem przemocy może przynieść oczekiwane skutki.

Właśnie tą problematyką, tj. ochroną dziecka przed przemocą w rodzinie zajął się Autor recenzowanej przeze mnie pracy. Analizy swoje odniósł do jednego wybranego przez siebie terenu badań, tj. miasta Ruda Śląska. Podjęty przez mgra Jacka Copika temat jest ważny społecznie i pedagogicznie, porządnie według mnie przez niego zdiagnozowany, w aspekcie teoretycznym i empirycznym. To ważne zagadnienie i jego charakterystyka stanowi znaczący wkład w toczący się dyskurs pedagogiczny dotyczący przemocy w rodzinie, jej skali, źródeł czy rodzajów i form stosowanej przemocy wobec dzieci. Jest to duży plus dla Autora, który nie tylko podjął tak trudny badawczo temat, lecz zgodnie z aktualnym stanem wiedzy go scharakteryzował i dokonał jego empirycznej analizy.

Uwagi szczegółowe

Praca doktorska mgra Jacka Copika złożona jest z 363 stron. Na całość składają się: wstęp, rozdział pierwszy tzw. teoretyczny, drugi, w którym znajduje się koncepcja metodologiczna badań własnych, rozdział trzeci – empiryczny, w którym analizowane jest zjawisko przemocy wobec dziecka w rodzinie w Rudzie Śląskiej oraz podsumowanie i wnioski, a także bibliografia, wykazy: tabel, wykresów i schematów i zamykający całość aneks. Struktura pracy i układ poszczególnych rozdziałów jest w mojej ocenie typowy dla prac badawczych z pedagogiki, w tym także prac awansowych. Jest to prawidłowa i uzasadniona merytorycznie i metodologicznie konstrukcja pracy.

Moją ocenę rozprawy rozpocznę od wstępu (ss. 5 – 10). Jest on napisany poprawnie, Autor wprowadza nas w problematykę pracy i badań, tj. przemocy wobec dziecka w rodzinie, jego praw usankcjonowanych ustawowo, traktatowo; krótko pisze o konsekwencjach przemocy domowej, konieczności ochrony dzieci/rodzin przed tym negatywnym zjawiskiem. Nie bez znaczenia jest motywacja osobista podjęcia tematu i możliwość dotarcia do źródeł, tj. dokumentacji instytucji zajmujących się ochroną przed przemocą domową (policja, sąd, instytucje państwowe i samorządowe). Wstęp posiada wszystkie elementy składowe, które powinny się znaleźć w tego typu pracy.

Rozdział pierwszy pt. „Przyjęte założenia teoretyczne” złożony jest z dziewięciu przedrozdziałów. Jego konstrukcja jest klarowna i logiczna. Rozważania rozpoczynają się w podrozdziale pierwszym, w którym scharakteryzowane zostało podejście do dziecka na przełomie dziejów. Jest to według mnie prawidłowe logicznie i merytorycznie podejście do problematyki dziecka, rodziny. Autor syntetycznie nakreśla w ten sposób szerszy pedagogiczny kontekst omawianego zjawiska przemocy wobec dzieci, by przejść do czasów współczesnych.

Kolejne podrozdziały w rozdziale pierwszym stanowią eksplikację pojęcia „przemoc domowa”, charakterystykę form i skali przemocy wobec dziecka w rodzinie oraz jej przyczyny i skutki. W końcowych trzech podrozdziałach Autor skupił się na profilaktyce przemocy, relacji prawnokarnej oraz odpowiedzialności karnej za czyny godzące w dobro dziecka w rodzinie.

Rozdział pierwszy, teoretyczny (ss. 11 – 110) stanowi obszerne wprowadzenie w problematykę przemocy wobec dziecka w rodzinie. Napisany został kompetentnie, w oparciu o interdyscyplinarną literaturę przedmiotu a także ustawodawstwo polskie, dane statystyczne

policii i sądów i inne. Dyskusja prowadzona jest rzeczowo, Autor autorsko odnosi się do omawianych treści, konstruuje własne stanowisko, także w postaci tabel (zestawień). Widoczne jest dobre rozeznanie w literaturze związanej z problematyką przemocy wobec dziecka w rodzinie. Moja sugestia dotyczy jedynie poszerzenia rozważań w tym rozdziale o pedagogiczne teorie dotyczące dziecka, jego wychowania w rodzinie, przysługujących mu praw, które po części wyjaśniają sytuację (także przemocową) dziecka w rodzinie. Myślę tutaj m. in. o teorii ekologicznej U. Bronfrenbrennera. Sądzę, iż warto się nad tą sugestią zastanowić, liczę, że uczyni to Autor podczas obrony rozprawy.

W rozdziale drugim, metodologicznym (ss. 111 – 135) znajduje się pięć podrozdziałów, które tworzą strukturę najczęściej stosowaną w badaniach pedagogicznych. Na początku znalazła się charakterystyka prowadzonych badań i ich cele, dalej problemy badawcze, opis metod, technik i narzędzi badawczych, procedury badań oraz próby badawczej i terenu badań, którym było miasto Ruda Śląska.

Na początku rozdziału Autor słusznie nawiązał do opisanej w literaturze dojrzałości badacza, jego cech osobowych czy predyspozycji starając się, aby przekazane przez niego podejście badawcze, spełniało te wymagania.

W dalszych rozważaniach określony został przedmiot badań, który był dwuczłonowy, pierwszym była diagnoza zjawiska przemocy dziecka w rodzinie na terenie miasta Ruda Śląska, drugim działania podejmowane w zakresie ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie na terenie miasta Ruda Śląska. Przedmiot badań został sformułowany prawidłowo w odniesieniu do podjętego tematu pracy.

Autor, poprawnie merytorycznie, sformułował cele pracy: teoretyczny, eksploracyjny, praktyczny. Chciałabym podkreślić, iż szczególnie cenne w badaniach pedagogicznych jest łączenie teorii z praktyką wychowawczą, edukacyjną, dlatego też wskazane jest, jak uczynił to Autor określenie celu praktycznego, użytecznego. Zwłaszcza, iż skierowany jest on do konkretnych osób i instytucji działających na rzecz ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie, a one mogą je wykorzystać do jak najefektywniejszej pracy.

W trzecim podrozdziale rozdziału metodologicznego przedstawione zostały problemy badawcze: siedem głównych i sześć (każdy z nich rozbudowany) szczegółowych. Ponieważ w pracy wykorzystano metodę monografii pedagogicznej zasadne wydaje się postawienie tak wielu pytań, dotyczących zjawiska przemocy wobec dzieci w rodzinie oraz ochrony dzieci przed tym zjawiskiem. Zdecydowanie większa liczba pytań ma charakter pytań dopełnienia,

zaledwie kilka to pytania rozstrzygnięcia. Jest to według mnie właściwe podejście do badań, problemów, które Autor zamierza „rozwiązać”. Zaznaczę, iż wynikają one z przedmiotu i celów badań własnych.

Jak już zaznaczyłam, podstawową metodą wykorzystaną w badaniach była metoda monografii pedagogicznej, a także metoda sondażu. W ramach pierwszej metody posłużono się techniką analizy dokumentów, zwiadu terenowego, w ramach drugiej – techniką wywiadu i ankiety. Metody, techniki i narzędzia badań wykorzystane przez Autora nie budzą zastrzeżeń lecz ich rodzaje można było przedstawić np. na schemacie, który porządkowałby omawiane treści, czynił bardziej czytelnymi. Proszę nie traktować tej uwagi jako zarzut lecz sugestię, która według mnie czyniłaby ten podrozdział klarowniejszym, tak dzieje się zawsze, gdy patrzymy na wizualizację, schematyczne ujęcie danych treści.

Dwa kolejne podrozdziały rozdziału metodologicznego zawierają obszerną, rzetelną charakterystykę badanej próby i charakterystykę terenu badań. To ważne i niezbędne elementy całej koncepcji badań, poczynionych założeń eksploracyjnych. Oceniam jej jako dobre tło, kontekst dalszych analiz empirycznych.

Rozdział trzeci (ss. 136 – 281) zawiera ilościową i jakościową analizę zjawiska przemocy wobec dziecka w rodzinie na terenie Rudy Śląskiej. Znajdują się tutaj trzy podrozdziały: pierwszy dotyczy zjawiska przemocy w rodzinie w Rudzie Śląskiej na tle sytuacji w Polsce w latach 2009 – 2012 – to dobry zabieg, gdyż pozwala określić zjawisko przemocy w aspekcie ogólnopolskim i na jego tle – regionalnym. Z przedstawionych w formie opisowej i tabelarycznej danych wynika, że skala i zasięg zjawiska nie sypuuje badanego terenu badań najgorzej pod względem stosowanej przemocy, w tym przemocy domowej.

Podrozdział drugi zawiera diagnozę przemocy wobec dziecka w rodzinie w Rudzie Śląskiej, a w niej szczegółowo: rozmiary, formy i charakter omawianego zjawiska na podstawie „Niebieskich Kart” oraz analizę postanowień sądu o wydanie zarządzeń opiekuńczych dotyczących przemocy wobec dziecka w rodzinie. Analiza merytoryczna, pedagogiczna otrzymanych danych jest prowadzona na dobrym poziomie z wykorzystaniem dobrej argumentacji oraz języka naukowego prowadzonych rozważań.

W podrozdziale trzecim, rozdziału empirycznego znalazła się charakterystyka działań podejmowanych na rzecz ochrony dziecka przed przemocą w rodzinie w Rudzie Śląskiej. Szczegółowej analizie poddano wywiady z ekspertami i praktykami, wśród których znaleźli się, m. in.: sędziowie, prokurator, kuratorzy, komendant straży miejskiej, dyrektor MOPS,

pracownik socjalny, opiekunowie rodzinnego domu dziecka, dyrektor szkoły, lekarz pierwszego kontaktu czy proboszcz parafii, na terenie której dochodziło do aktów przemocy wobec dziecka w rodzinie. Dobór tych osób, reprezentujących różne instytucje pozwolił w sposób wielostronny i wielopłaszczyznowy określić działania ochronne wobec dzieci doznających w rodzinie przemocy.

Cały rozdział empiryczny zawiera konsekwentną analizę problemu przemocy wobec dzieci w rodzinie w Rudzie Śląskiej oraz ochrony dzieci przed tym zjawiskiem w oparciu o dane uzyskane z wielu instytucji państwowych, samorządowych. Autor odpowiada w kolejnych rozdziałach i podrozdziałach na postawione w rozdziale metodologicznym problemy główne i szczegółowe. Analiza jest uporządkowana, rzetelna, merytoryczna/pedagogiczna. Autor prowadzi swoje rozważania w sposób logiczny, wyczerpujący. Poszczególne fragmenty rozważań ilustruje tabelami, zestawieniami, co czyni przedstawione treści przejrzystymi. Widoczna jest bardzo dobra znajomość omawianej problematyki przemocy wobec dzieci w rodzinie, oraz ich ochrony przed tym zjawiskiem w ujęciu teoretycznym, ale i empirycznym. Potwierdza to analiza ilościowa i jakościowa otrzymanych danych oraz ich interpretacja: prawna i pedagogiczna.

Podsumowanie pracy, badań zawarte jest w ostatniej części pracy pt. „Podsumowanie i wnioski końcowe” (ss. 290 – 298). Przedstawione tutaj zostały syntetyczne odpowiedzi na sformułowane problemy badawcze, sformułowano także wnioski. Zgadzam się z Autorem pracy, iż w przypadku występowania przemocy wobec dziecka w rodzinie należy podjąć szerokie działania interdyscyplinarne. Może warto było sporządzić schemat, w którym znalazłoby się w centrum uwagi dziecko doznające przemocy i czynniki/podmioty, które zajmują się ochroną dziecka w sytuacji przemocy wraz z wyróżnieniem konkretnych zadań, które temu służą. Takie podejście porządkowałoby wnioski kierowane do praktyków.

Do pracy dołączona jest bogata bibliografia (ss. 299 – 308) głównie polskojęzyczna, złożona, z pozycji zwartych, artykułów w czasopismach: prawnych, medycznych czy pedagogicznych, aktów normatywnych oraz netografiki. Wydaje się, iż Autor wykorzystał dostępną w Polsce literaturę na temat przemocy wobec dziecka w rodzinie w sposób optymalny.

W Aneksie znajduje się wzór „Niebieskiej Karty” – A, C, D, Schematu analizy materiałów Zespołów Interdyscyplinarnych/Grup Roboczych powołanych w przypadku podejrzenia przemocy wobec dziecka w rodzinie, Schematu akt postępowania sądowego w sprawie wydania zarządzeń opiekuńczych w przypadku podejrzenia stosowania przemocy wobec

dziecka w rodzinie, Schemat akt Postępowania Karnego w sprawie o przestępstwo związane z przemocą wobec dziecka w rodzinie, Schemat akt Czynności Sprawdzających w sprawie o przestępstwo związane z przemocą wobec dziecka w rodzinie zakończonych odmową wszczęcia postępowania, Schemat akt Dochodzenia/Śledztwa w sprawie o przestępstwo związane z przemocą wobec dziecka w rodzinie zakończonego urzędzeniem postępowania, wzór wywiadu z przedstawicielami służb odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz wymiaru sprawiedliwości a także z przedstawicielami instytucji państwowych i samorządowych realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy wobec dziecka w rodzinie, wywiad z osobami zatrudnionymi lub wolontariuszami w organizacjach społecznych i inne. W sumie jest to 14 załączników. Wymieniłam je prawie w całości ponieważ chciałam zwrócić uwagę na wielość zastosowanych w badaniach narzędzi. Ich bogactwo wskazuje na dobry warsztat badawczy Autora pracy, rzetelne podejście do wyjaśnienia problemów/pytań badawczych oraz długi czas zbierania danych.

Reasumując: przedstawiona mi do recenzji praca jest interesująca poznawczo, dobrze opracowana merytorycznie/pedagogicznie, rzetelna. Napisana została w mojej ocenie, przez Autora, który bardzo dobrze porusza się w podjętej w pracy problematyce, dotyczy to zagadnień teoretycznych lecz także badawczych i empirycznych. Język analizy i interpretacji znajdujący się w pracy ma charakter naukowy. Autor wnosi nowe diagnozy i interpretacje do ogólnopolskich badań dotyczących przemocy wobec dzieci w rodzinie.

Na koniec kilka zdań o edytorskiej stronie pracy. Nie mam tutaj zastrzeżeń, wystąpiły jedynie nieliczne błędy językowe i interpunkcyjne.

Konkluzja

Praca doktorska mgr Jacka Copika nt. „Ochrona dziecka przed przemocą w rodzinie na terenie miasta Ruda Śląska” spełnia wymagania stawiane tego typu dysertacjom, które określone zostały w art.13.1. ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Prezentowana praca doktorska stanowi oryginalne (nowe odczytanie istniejącego współcześnie problemu przemocy wobec dzieci w rodzinie, jego diagnoza, działania ochraniające, autorskie propozycje skierowane do praktyków – ludzi zajmujących się pomocą dzieciom i rodzinom z problemem przemocy). Autor dowiódł, iż potrafi kompetentnie, prowadzić dyskurs naukowy w oparciu o teorię i empirię.

Wobec powyższego, wnioskuję o dopuszczenie mgra Jacka Copika do dalszych etapów procedury związanej z uzyskaniem stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika.

B. Matyjas